

Vrouwelijke portretten op Romeinse munten

Door Luc Vandamme

Op onze munten zijn vrouwenportretten eerder ongewoon. Gedurende onze geschiedenis komen betrekkelijk weinig vrouwen voor op munten. Dat dit met de Romeinse munten niet het geval is, waarschijnlijk door het hoge peil waarop hun vrouwenemancipatie stond! En dat elke man dit niet voor lief nam, getuigen de twee volgende uitspraken.

Onze voorouders hebben niet los gelaten dat een vrouw zelfs maar een privé-aangelegenheid zou regelen zonder dat voor hen een voogd borg stond. De vrouwen werden toen onder controle gehouden door hun vaders, hun broers of hun echtgenoten. Maar wij laten, als het de goden behaagt, ze de staatszaken in handen nemen en . Om zo te zeggen op het forum en in de politieke meetings en volksvergaderingen binnendringen. Wat anders doen die vrouwen nu op de wegen en de kruispunten dan de voorstellen van de volkstribunen aan te raden en te menen dat de wet moet afgeschaft worden.

Geef maar de vrije loop aan hun natuur, die zich niet weet te bedwingen en aan het ongetemde dier in ze en hoop maar dat zij paal en perk zullen stellen aan hun losbandigheid... Indien jullie zullen toelaten dat ze het ene recht na het andere veroveren en zich uiteindelijk gelijkstellen met de mannen, geloven jullie dan dat zij draaglijk zullen zijn? Terstond als ze onze gelijken beginnen te zijn, zullen ze onze meerderen zijn.

Livius, XXXIV, 2, Redevoering van Cato.

Persephone

Dochter van Zeus En Demeter, re werd door Hades naar de onderwereld ontvoerd.

Koningin van het Dodenrijk.

Ook de Grieken hebben vrouwen afgebeeld op hun munten.

Geen enkele vrouw behoeft op onze dagen zich te schamen om haar huwelijk afgebroken te zien, aangezien de doorluchtigste dames de gewoonte aangenomen hebben hun leeftijd te berekenen niet meer naar de consuls, maar naar hun verschillende echtgenoten. Zij scheiden om te trouwen, en zij trouwen om te scheiden.

Seneca, De Beneficiis, 111, 16,2.

De Romeinen hielden nochtans van het familieleven. De vrouw werd echter gezien als een gezellin en de medewerkster van de man. Het was haar verantwoordelijkheid toezicht te houden op de slaven, leiding te geven aan het personeel en in te staan voor de fijne handwerken: borduren en weven.

Nike.

Zij hadden echter geen toegang tot bestuursfuncties stadsrechten en priesterschappen. Dit in tegenstelling tot sommige Oosters, godsdiensten. Het spreekt dat we het hier hebben over de vrouwen uit de gegoede de klasse! Daar kregen de meisjes na het lager gemengd onderwijs een vervolmaking onder leiding van "praeceptores". Zingen, dansen, citer spelen en de Grieks-Latijnse letteren waren de geliefde onderwerpen.

Het formele kapsel met haarband uit het begin van de 44 eeuw tijdens de heerschappij van Constantijn.

Huwelijken waren dikwijls politieke of zakelijke beslissingen. Veranderde belangen konden een echtscheiding meebrengen; de man kon dan een nieuw voordelig huwelijk sluiten.

Strak ingezette krullen, behorend bij de haardracht tijdens de flavische periode (1ste eeuw n.C.).

Als een vrouw op overspel werd betrapt, kon zij worden verstoten (repudium) en zelfs haar bruidschat verliezen! Vrouwen konden hun mannen niet verstoten. Liefdesavonturen van mannen met courtisanes waren geaccepteerde verschijnselen en waren wellicht een uitvloeisel van hun vroegere bestaan want de meeste mannen

huwden immers zeer laat! Meisjes werden op hun 14de jaar huwbaar. Daardoor kwam het ook voor dat vrouwen een eigen vermogen hadden. Veel grondbezit kwam via erfeling in handen van vrouwen omdat mannen op veel hogere leeftijd (tussen 20 en 35 jaar) huwden dan vrouwen (meestal rond 15 jaar).

Tijdens de republiek droegen de Romeinse vrouwen net als de mannen een toga. Maar deze manier van kleden verdween geleidelijk gedurende het keizerrijk. De vrouwen gingen op een door de Griekse chiton geïnspireerde mode over; zij droegen een soort eenvoudige tunica. die tunica interiore werd genoemd. met daarover een stola of kon0 aanvullende tunica. Daarover heen sloegen ze een palla. een sjaal die in gracieuze plooien van de schouders afhing. De matrones of Vestaalse maagden droegen soms ook een sluier. Omdat het de gewoonte was tijdens het offeren en andere religieuze ceremonies het hoofd te bedekken. Evenals de mannen droegen zij buiten en tijdens het reizen als extra bescherming de lacerna en de paenula.

Juridisch waren er twee huwelijksvormen nl. "in manu" en "sine manu". In manu betekende dat de vrouw deel ging, uitmaken van de familie van de man. De vrouw was dan

onderworpen aan het gezag van de man.

Sine manu betekende dat de vrouw deel bleef uitmaken van haar eigen familie. De vrouw was dan onderworpen aan het gezag van haar vader! Scheidingen kwamen heel veel voor. Logisch, want wanneer één van beide echtgenoten zichzelf of de ander niet meer als zijn partner beschouwde, was er geen huwelijk meer! Persoonlijke scheiding van de echtgenoten was voldoende om de verbintenis te doen ophouden.

Vanaf de tweede eeuw werd er meestal een huwelijksverdrag opgesteld met gedetailleerde regels over het beheer van het vermogen, dat de vrouw inbracht als bruidschat. Dit vermogen mocht zij bij een echtscheiding met wederzijds goedvinden (divortium) weer meenemen.

Ook de mode was in die tijd erg belangrijk voor de vrouw. Een belangrijk middel waardoor een Romeinse vrouw de aandacht kon trekken, was een ingewikkeld kapsel. Gevolg: de variatie in haarstijlen was enorm groot. Bepaalde gecompliceerde constructies, moet slavinnen met krultang (!) tot een bijna waanzin gedreven hebben.

Plotina

Sabina

De portretkunst van de Romeinen kenmerkt zich door een extreem realisme en een bijzondere nadruk op lelijke en onplezierige trekken van het geportretteerde (verisme).

Sabina

Deze portretkunst vinden we in al zijn verscheidenheid terug op de munten van het keizerrijk. Want vele keizers voelden de noodzaak aan om hun familie op de munten te vereeuwigen. De sterke wilskracht van Agrippina, vrouw van de populaire keizer Germanicus, komt duidelijk tot uiting op de munten. Kleindochter van Augustus en grootmoeder van Nero, was zij een gefrustreerde vrouw. De munten, alle postuum geslagen, zijn werkelijk zeer mooi.

Faustina Sr.

Ook de haarmode is perfect te volgen via de munten. Agrippina draagt het haar in korte krulletjes behalve in de nek waar ze lang zijn en in een staartje worden gebonden.

Faustina Jr.

De volgende (Flavische) dynastie was erg "bourgeois"! De haarstijl wordt ingewikkeld en maakt gebruik van ingezette kunstmatige haarstukjes, die te duur waren voor het gewone volk. Julia, dochter van Titus, droeg meestal de zgn. bijenkorfstijl. Ze verlaat de staartmode die zij echter op latere leeftijd terug invoert.

Haar tante, Domitia, vrouw van Domitianus, gebruikt beide stijlen dooreen. Muntportretten uit die tijd tonen ons een sterk "individualisme", de afgebeelde is een persoonlijkheid met een sociale achtergrond.

Vanaf keizer Trajanus worden de portretten zeer realistisch. Plotina, de latere vrouw van Trajanus, wordt afgebeeld zoals ze is nl. merkkelijk ouder als Trajanus en met een diadeem in het haar en een lange staart. Matidia, haar dochter, heeft een diadeem die uit metaal lijkt te zijn gemaakt en de staart wordt omhoog opgebonden.

Sommigen menen in die portretten koele vrouwen te zien zonder mededogen! In ieder geval lijken ze zeer bekwaam te zijn. Plotina bijvoorbeeld had een zwak voor de briljante Hadrianus, een aangetrouwd familielid, en zag hem wel als een mogelijke troonopvolger.

Maar Trajanus had hem nog steeds niet geadopteerd of hem als caesar (troonopvolger) erkend : hoewel Trajanus ziek terugkwam uit het Oosten en zelfs onderweg stierf te Cilicia.

Orbiana

Julia Mamaea

Het leger in Syrië verklaarde Hadrianus tot keizer, en aan Rome (de senaat) vertelde men – enige tijd later - dat Trajanus hem geadopteerd had op zijn sterfbed. Er bestonden zware twijfels hierover! En één van de weinige personen die het kon weten nl. Trajanus kamerdienaar die bij het sterfbed aanwezig was, stierf plotseling 2 dagen later! Het geheim bleef bewaard bij één man, de wachtcommandant, en twee vrouwen... Plotina en Matidia. Keizerlijke vrouwen moesten koel kunnen redeneren en stalen zenuwen hebben.

Paulina

Schoonheid haalde het weer tijdens de regeringen van twee verlichte keizers, Antonius Pius en Marcus Aurelius. Hun vrouwen, moeder en dochter, werden beide aanbeden en waren onderwerp van allerlei kwaadsprekerij (misschien wel omdat beide keizers met hun loftuitingen overdreven).

Otacilia

Etruscilla

De moeder zou zelfs latere Renaissance kunstenaars inspireren. Zij draaide haar haar in vlechten die ze 3 of 4 keer rond haar hoofd draaide. De dochter kamde haar haar recht naar achter, wat door o.a. Napoleons vrouwen zou geïmiteerd worden! Na de Antonijnen kwam de dynastie der Severi waarin de vrouw nog een hogere graad van macht verkreeg. Zo ook Julia Domna, die beschreven wordt als zijnde kunstzinnig en immoreel. Zij had een grote bewondering voor de Oosterse godsdiensten. Zij

omringde zich met beroemde mensen zoals o.a. Philostratus (biograaf) en Galen (vader van de Westerse medische wetenschap). In ieder geval waren allerlei rare "coiffures" terug. Krullen, gekrulde staarten, diademen, dotjes, alles kon!

Severina

Julia Domna stierf enkele maanden nadat Caracalla was vermoord. Maar binnen het jaar werd haar plaats ingenomen door haar zuster Julia Maesa, die haar 14-jarige kleinzoon Elagabalus, priester van een Oosterse orde, op de troon zette. Zijn moeder en zijn verschillende echtgenotes werden ook op de munten afgebeeld.

Magnia Urbica

Maar stilaan werd Severus Alexander naar voor geschoven als troonopvolger voren Elagabalus, die zich door zijn vreemde en wrede excessen onmogelijk maakte als keizer. Hij en zijn moeder werden vermoord. Julia Mamaea zette Severus op de troon en Julia Maesa mocht in vrede sterven.

Helena

Zo zie je dat niet alleen de portretten van de keizers interessant zijn maar evenzeer deze van de keizerinnen, om van hun belevenissen nog maar niet te spreken!

We geven hierna een klein overzicht van alle vrouwen die op de munten voorkomen.

Livia : echtgenote van Augustus

Agrippina Senior, vrouw van Germanicus, werd verbannen naar het eiland Pandataria, waar men ze liet verhongeren.

Agrippina Junior, vergiftigde haar man Claudius om plaats te maken voor Nero, die haar liet vermoorden.

Poppaea, tweede vrouw van Nero. Zijzelf was daarvoor al tweemaal getrouwd, werd door Nero doodgetrapt.

Domitia, hielp haar echtgenoot Domitianus vermoorden.

Plotina, echtgenote van Trajanus

Marciana. zijn zuster

Matidia. dochter van Marciana en schoonmoeder van Hadrianus.

Sabina. ongelukkig getrouwd met Hadrianus, die homoseksueel zou geweest zijn.

Faustina Senior : echtgenote van Antoninus Pius

Faustina Junior : echtgenote van Marcus Aurelius

Lucilla, oudste dochter van Marcus Aurelius. Werd verbannen naar Caprea en vermoord na een mislukte putsch tegen haar broer Commodus.

Crispina, echtgenote van Commodus : verbannen eveneens naar Caprea en vermoord door Commodus.

Manlia Scantilla. echtgenote van Didius Julianus

Didia Clara, dochter

Julia Domna, tweede vrouw van Septimus Severus, briljant intellect en politieke feeling. Pleegde zelfmoord na de moord op haar zoon Caracalla.

Plautilla.: echtgenote van Caracalla, verbannen naar Lipari en daar vermoord.

Julia Paula.: echtgenote van Elagabalus, na 1 jaar gescheiden

Aquilia Severa, idem

Annia Faustina. idem

Julia Soaemias. moeder van Elagabalus, vermoord

Julia Maesa. grootmoeder van Elagabalus en zuster van Julia Domna, presteerde het om Elagabalus te overleven!

Orbiana. echtgenote van Severus Alexander in 225

Julia Mamaea, moeder van Severus, werd jaloers op Orbiana en overtuigde Severus haar te verbannen naar Afrika. Werd samen met haar zoon vermoord op 22 maart 235.

Paulina : echtgenote van Maximinus I, stierf kort na de troonsbestijging op een vrij duistere wijze

Tranquillina, echtgenote van Gordianus III

Otacia Severa : echtgenote van Philippus I

Herennia Etruscilla : echtgenote van Trajanus Decius

Cornelia Supera : echtgenote van Aemilianus

Mariniana : echtgenote van Valerianus I , stierf waarschijnlijk korte tijd voor de troonsbestijging

Salonina : echtgenote van Gallienus, vermoord in 268

Severina : echtgenote van Aurelianus

Magnia Urbica : echtgenote van Carinus

Galeria Valeria : echtgenote van Galerius

Constantia : echtgenote van Licinius I

Fausta: echtgenote van Constantinus I

Helena. moeder van Constantinus I

Theodora, tweede vrouw van Constantinus I

Aelia Flaccilla : vrouw van Theodosius I

Eudoxia : echtgenote van Arcadius

Galla Placidia, dochter van Theodosius, halfzuster van Arcadius

Eudocia : echtgenote van Theodosius II

Pulcheria : keizerin!

Licinia Eudoxia : echtgenote van Valentinianus III. werd verplicht te huwen met de moordenaar van haar man, Petrinus Maximus

Honorina : keizerin

Verina : echtgenote van Leo I

Euphemia : echtgenote van Anthemius

Ariadne : echtgenote van Zeno, koos na de dood van haar echtgenoot zelf een nieuwe keizer en huwde hem een zestal weken later. Anastatius was nochtans veel ouder dan zij

Zenonius : echtgenote van Basiliseus